

DOI: <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2025-57-105>

УДК 355.02:338.4+330.131.7(81)

Цвірова Вікторія Вікторівнакандидат економічних наук, здобувач,
Воєнна академія імені Євгенія Березняка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0003-0689-8608>**Viktoriia Tsvirova**

Yevhenii Bereznyak Military Academy

**ПОПИТ НА ВІЙСЬКОВІ ВИТРАТИ БРАЗИЛІЇ:
ВИЗНАЧАЛЬНІ ФАКТОРИ ТА ТЕНДЕНЦІЇ****DEMAND FOR BRAZIL'S MILITARY EXPENDITURE:
DETERMINING FACTORS AND TRENDS**

Анотація. Стаття присвячена аналізу ключових факторів, що визначають попит на військові витрати в Бразилії – держави, яка займає лідируючу позицію за обсягами оборонного бюджету серед країн Латинської Америки, незважаючи на відсутність прямих зовнішніх військових загроз. Запропоновано оригінальну трифакторну модель попиту, що інтегрує три рівні аналізу: перший – традиційні зовнішні виклики як стратегічна невизначеність та прагнення до регіонального домінування; другий охоплює внутрішні економічні умови та інституційні обмеження, що визначають фінансові можливості для оборонного планування; третій, специфічний для Бразилії фактор – ідеологічно-ідентифікаційні чинники. Запропонована модель має високу пояснювальну силу та долає обмеження класичних підходів. Отримані результати свідчать про посилення тенденцій стратегічної консолідації, тобто зростання пріоритетного фінансування проєктів, що посилюють суверенітет, а також розширюють завдання армії щодо охорони кордонів та критичної інфраструктури.

Ключові слова: національна безпека, загрози національним інтересам, моделювання, ризики, економічне зростання, оборонний бюджет.

Summary. This article investigates the complex set of determinants shaping the demand for military expenditure in Brazil, a nation that consistently maintains the largest defense budget in Latin America despite the absence of direct, conventional military threats from its neighbors. This apparent paradox challenges traditional models of defense economics, which are predominantly built on the logic of reaction to external threat and thus offer limited explanatory power for the Brazilian case. The study addresses this theoretical gap by developing and applying an original three-factor demand model, designed to capture the unique interplay of strategic, economic, and ideational drivers behind Brazil's military spending. The proposed integrative framework operates across three analytical levels. The first factor re-conceptualizes external drivers, moving beyond immediate threats to focus on strategic uncertainty in South America and Brazil's enduring ambition for regional dominance and geopolitical autonomy. This encompasses the management of latent regional rivalries and the desire for a power-projection capability that underpins its claim to global actor status, notably a permanent seat on the UN Security Council. The second factor encompasses domestic economic constraints and institutional realities. It analyzes how commodity-driven economic cycles, fiscal capacity, and institutional path dependence – including the corporate interests of the armed forces and the domestic defense-industrial base – enable or constrain budgetary allocations, creating a structural “floor” for defense spending. The third, and most distinctive, factor delves into ideational and identity-based drivers. This includes the powerful national narrative of sovereignty over the Amazon rainforest and vast maritime Exclusive Economic Zone, the concept of the military as a guardian of national unity and territorial integrity, and a deeply held self-perception as a peaceful yet influential power destined for regional leadership. The model demonstrates high explanatory power, elucidating Brazil's consistent investment in high-cost, symbolic capabilities that serve status and sovereignty goals rather than immediate war-fighting needs.

Keywords: Brazil, military expenditure, defense budget, demand determinants, three-factor model, regional hegemony, strategic uncertainty, resource sovereignty, middle powers, defense economics.

Постановка проблеми. Військові витрати виступають одним з ключових елементів національної політики, що відображає баланс між безпекою, економічним розвитком та соціальними потребами. Дослідження проблематики попиту

на військові витрати традиційно зосереджуються на аналізі емпіричних даних країн, що функціонують в умовах перманентних збройних конфліктів чи фіксують реальні загрози власним національним інтересам. На відміну від більшості видів

державних видатків, оборонний бюджет не є прямим інвестиційним чи суто соціальним благом – це ресурс, що спрямовується на захист держави та її громадян від найбільш серйозних загроз національній безпеці – зовнішньої агресії, втрати суверенітету чи дестабілізації внутрішнього ладу. Тому теоретичний аналіз попиту на військові витрати виходить за межі чистої фінансової політики чи аналізу ефективності розподілу бюджетних коштів. Він трансформується в дослідження основ державної політики в системі міжнародних відносин, а також внутрішньополітичних процесів формування соціально-економічних пріоритетів.

Бразилія, з її мирним оточенням, відсутністю серйозних міждержавних збройних сутичок у Південній Америці протягом ряду десятиліть та досить стабільним зовнішньополітичним дискурсом демонструє вихід за межі наявних стереотипів у цьому питанні (починаючи з 2000 року її військові витрати постійно зростають). Такий розрив між конвенційними теоретичними передумовами та емпіричною реальністю зумовлює необхідність висвітлення основних визначальних факторів попиту на військові витрати за відсутності прямих зовнішніх загроз національній безпеці Бразилії.

Аналіз останніх досліджень і публікацій засвідчує зростання кількості досліджень, присвячених розробці проблематики військових витрат Бразилії, що може зумовлюватися актуалізацією геополітичних ризиків та загостренням економічної конкуренції між країнами регіону.

М. Бахтіяр, І. Ахмад, З. Сахабуддін та Т. Трісмаді провели комплексний аналіз ключових детермінант військових витрат, серед яких виділено економічні, геополітичні та стратегічні фактори [3, с. 98].

С. Чарі та Н. Сінгх висвітлюють наукові підходи різних економічних шкіл щодо сутності військових витрат, починаючи з епохи середньовіччя, коли домінували застереження щодо надмірних витрат на військові цілі, й закінчуючи сучасними дебатами щодо ролі військових витрат у стимулюванні економічного зростання [4, с. 12].

Г. да Сілва, В. Пінту розробили математичну модель нової фінансової структури бразильської економіки, зазначивши, що закладена фінансова норма є нестійкою, оскільки рівень заборгованості у 2026 році сягне 84,01% ВВП, і це значно перевищить встановлені цілі економічної політики [6, с. 17].

О. Аморім Нету та І. Акасіу розглядають взаємозв'язок між вразливістю президента та видатками на оборону в Бразилії з 1946 по 2020 рік. У дослідженні підкреслюється значний вплив внутрішньополітичних змінних, таких як тип політичного режиму, проблеми президента щодо формування коаліції, ефективність виконавчої влади, мілітаризація кабінету міністрів та

політичні кризи, спричинені тиском військових на оборонний бюджет [2, с. 239].

К. Різзі, Д. Пінту виходять з того, що співпраця у сфері оборони Бразилії може охоплювати як спільні тренування й військові навчання, так і придбання та розвиток військових технологій. Робоча гіпотеза дослідження виходить з того, що ці характеристики є кореляцією між зовнішньою політикою та оборонною стратегією держави [15, с. 89].

М. Каліл, Ж. Брейвбой-Вагнер та Ф. Барасуол стверджують, що з 2011 по 2022 рік Бразилія втратила частину своєї глобальної привабливості, оскільки країна була охоплена економічними та політичними проблемами, а також консервативним націоналізмом, що відбилася на риториці зовнішньої політики. Тому, починаючи з 2023 року нова адміністрація повертається до багатостороннього статусно-орієнтованого підходу у зовнішній та оборонній політиці [11, с. 44].

Г. Пельтє доводить, що зростання нерівності призводить до концентрації не лише багатства, але й політичної влади в руках небагатьох, послаблюючи та підриваючи демократичні інституції. Автор вважає, що оскільки дедалі більше військових витрат спрямовується до приватних підприємців, то вони будуть спрямовувати частину своїх доходів на лобювання політиків. Це частина постійного циклу, в якому дедалі вищі військові витрати зумовлюють зростання оборонного фінансування [14, с. 203].

Метою статті є визначення та емпірична оцінка ключових факторів попиту на військові витрати Бразилії протягом останніх років, а також аналіз відповідної економетричної моделі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Дослідження детермінант оборонних витрат Бразилії демонструє суттєвий розрив між емпіричною реальністю та теоретичними конструктами, запозиченими з євроатлантичного контексту. Бразильські дослідники, які працюють в рамках неокласичної парадигми часто не можуть пояснити фактичне зростання рівня військових витрат, виходячи з відсутності прямих військових загроз для країни. Дана методологічна неузгодженість спричинила формування двох наукових шкіл: перша намагається адаптувати загальні моделі до бразильських реалій шляхом введення специфічних змінних, тоді як друга розробляє автохтонну теоретичну рамку, в основу якої покладаються унікальні геополітичні та соціально-економічні умови розвитку Бразилії.

Класичний підхід (неореалізм та модель «зовнішньої загрози») полягає у тому, що держава розглядає військові витрати як реакцію на зовнішні загрози (оцінену ймовірність конфлікту з іншими державами) [20, с. 24]. З точки зору прихильників неореалізму, основним драйвером військових витрат виступає стан міжнародної

анархії – відсутність вищої влади над державами, що змушує їх покладатися на самодопомогу. Військова спроможність розглядається як ключовий гарант безпеки та суверенітету [21, с. 126]. Бразилія, незважаючи на відсутність очевидних зовнішніх загроз на своїх сухопутних кордонах історично відчуває потребу у забезпеченні стратегічної автономії. Її військовий бюджет є найбільшим серед країн Латинської Америки, він виступає одним з ключових інструментів підтвердження статусу та лідерства, особливо в контексті контролю над ресурсами, захисту Амазонії та виключної економічної зони в Атлантиці. Військові витрати держави корелюють із її загальними економічними можливостями, тому економічні цикли Бразилії безпосередньо впливають на показники оборонного бюджету.

На противагу неореалізму, ліберальний інституціоналізм виходить з того, що міжнародні інститути та регіональна співпраця можуть пом'якшувати анархію та зменшувати нарощування військових витрат [12, с. 131]. Участь у режимах нерозповсюдження зброї, договорах про заборону ядерної зброї в Латинській Америці створюють передбачуване середовище, що дозволяє Бразилії концентрувати ресурси не на виробництві стратегічних озброєнь, а на модернізації сил загального призначення і виконанні миротворчих місій ООН (це потребує значно менших бюджетних витрат). Як демократична країна Бразилія схильна до політики, спрямованої на мирне вирішення спорів з іншими демократіями, що може слугувати стримуючим фактором надмірних військових витрат.

Група теорій, що зосереджується на ролі внутрішніх акторів у формуванні оборонного бюджету базується на тому, що військове відомство Бразилії розглядається в якості бюрократичної організації, яка прагне максимізувати свій бюджет. Військові витрати можуть відображати не лише зовнішні загрози, але й силу лобіювання збройних сил, особливо в контексті закупівель дорогих систем озброєння [7, с. 89]. В рамках теорії «продуцентів безпеки» внутрішні безпекові завдання, такі як боротьба з організованою злочинністю, захист кордонів від контрабанди, охорона нафтової інфраструктури в морі, стають важливими аргументами для збільшення військового бюджету. Однією з ключових концепцій розвитку Бразилії є досягнення так званої «великої державної ідентичності», в контексті якої військові витрати та модернізація озброєнь виступають не лише утилітарними інструментами, але й символічними практиками для підтвердження статусу країни – глобального актора.

Прихильники економічного підходу розглядають військові витрати як функцію попиту на безпеку та пропозицію ресурсів. В рамках моделі Сміта-Тейлора оптимальний рівень військо-

вих витрат визначається максимізацією функції корисності держави за обмеженості державного бюджету. Для Бразилії це означає постійний вибір між оборонними витратами та нагальними соціально-економічними пріоритетами [1, с. 147]. Теорія «гармати чи масло» визнає можливість як негативного (через витіснення цивільних інвестицій), так і позитивного (технологічний прогрес, розвиток оборонно-промислового комплексу) впливу військових витрат на економіку.

Кожна з наведених теорій володіє рядом переваг та недоліків, тому аналіз попиту на військові витрати Бразилії вимагає мультирівневого підходу. Пропонований комплексний синтетичний підхід розглядає попит на оборонні видатки в площині системної взаємодії трьох груп факторів:

- зовнішніх (екзогенних), що залежать від геополітичного положення, наявності зовнішніх загроз, взаємовідносин із сусідніми та провідними державами, участі в безпекових альянсах і міжнародних інституціях;

- внутрішніх (ендогенних), в основу яких покладено економічні показники розвитку країни, інституційну структуру і політичний режим, впливовість військового лобі та оборонно-промислового комплексу;

- ідеологічних та ідентифікаційних: національна ідея, бачення державою своєї ролі у світі, домінуючі наративи щодо безпеки та суверенітету.

Бразилія поєднує в собі низку унікальних характеристик, що дають можливість побудувати та реалізувати розширену теоретичну модель попиту на військові витрати:

- амбівалентність загроз – відсутність традиційних зовнішніх воєнних загроз на суші перетинається з нетрадиційними викликами на морі, в кіберпросторі, Амазонії, а також з потребами гарантій безпеки величезних запасів енергетичних і сировинних ресурсів [19, с. 12];

- прагнення до глобального визнання та стратегічної автономії конкурує з нагальними соціальними проблемами та інфраструктурними потребами, що створює постійну напругу в процесах бюджетного планування [5, с. 7];

- активні кроки щодо формування регіональної архітектури безпеки через власне лідерство в таких організаціях, як МЕРКОСУР (Аргентина, Болівія, Бразилія, Парагвай, Уругвай та асоційовані члени – Гаяна, Еквадор, Колумбія, Перу, Суринам, Чилі), та БРІКС (Бразилія, росія, Індія, КНР, ПАР) [8, с. 174].

Побудова моделі витрат на оборону Бразилії не може базуватися на використанні простого логічного ланцюга «загроза-відповідь». Вона вимагає багаторівневого теоретичного синтезу, який дозволить зрозуміти, яким чином геополітичні амбіції переплітаються з бюрократичними інтересами, економічними циклами та національною ідентичністю.

У цьому випадку попит на військові витрати D_{ME} буде визначатися функцією:

$$D_{ME} = f(EXT; INT; IDEO; \epsilon), \quad (1)$$

де EXT – зовнішні (екзогенні) фактори: геополітичні загрози, відносини із сусідами/провідними державами, участь в альянсах. Ці фактори є «шоками» (threat shocks), що підвищують попит (наприклад, через сприйняття загрози);

INT – внутрішні (ендогенні) фактори: економічні показники (ВВП, інфляція, безробіття), інституційна структура та політичний режим, вплив військового лобі, ОПК. Економічне зростання обмежує витрати внаслідок конкуренції з іншими секторами, але сильне лобі стимулює їх;

$IDEO$ – ідеологічні/ідентифікаційні фактори: національна ідея (роль Бразилії як «містка» між Північчю/Півднем), наративи безпеки/суверенітету. Ці фактори впливають на пріоритети (наприклад, акцент на суверенітеті Амазонії).

ϵ – випадкова похибка (врахування можливих шоків, наприклад війни в Україні).

Наведені фактори є взаємопов'язаними: EXT посилює $IDEO$ (загрози стимулюють наративи суверенітету), INT корелює з EXT (економічний спад обмежує реакцію на загрози), а $IDEO$ впливає на INT (національна ідея посилює військове лобі та ОПК).

Статистичні дані для моделі взяті з офіційних джерел (SIPRI, World Bank/IMF, Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística); для кількісних факторів використано нормалізовані значення (scale 0–1 для регресії); якісні фактори ($IDEO$) кодуються як індекси (наприклад, участь в G20/BRICS=1 для посилення). Результати наведено в Табл. 1.

Для знаходження ключових показників системної взаємодії будуємо просту лінійну регресію (OLS) для військових витрат (ME , % ВВП) залежно від обраних факторів. Розрахунок виконуємо в Python (statsmodels) [17].

Пояснення моделі (результати регресії):

константа: 0,85 (відображає базовий попит);

EXT : +0,25 ($p < 0,05$ – кожне збільшення загроз на 0,1 підвищує ME/GDP на 0,025%);

INT_comp : -0,15 ($p < 0,10$) – економічний тиск (висока інфляція/безробіття) обмежують витрати.

$IDEO$: +0,20 ($p < 0,05$) – більш сильні наративи суверенітету стимулюють +0,02% ME/GDP .

$R^2 = 0.92$ – модель добре пояснює варіації (висока кореляція).

Пояснення взаємодії груп факторів:

$EXT \rightarrow IDEO$: геополітичні шоки (війна в Україні, розширення BRICS) посилюють наративи суверенітету. У 2023–2024 рр. участь у G20/BRICS (+0,2 до $IDEO$) підвищила ME на 0,05% ВВП;

$INT \rightarrow EXT$: економічне зростання (2,9% у 2022–2023 рр.) дозволило провести модернізацію (Embraer, PROSUB), але спад у 2024 р. (1,8%) обмежив реакцію на загрози (експорт ОПК зріс, але бюджет скоротився);

$IDEO \rightarrow INT$: національна ідея (роль у мультиполярному світі) підтримує військове лобі та ОПК (інвестиції \$24,7 млрд у 2024 р.), але демократичні інститути запобігають надмірному лобізму.

Таким чином, результати побудованої моделі засвідчують, що попит на військові витрати (ME) у Бразилії є стабільним, однак чутливим до мультиполярності: зовнішні (екзогенні) фактори (EXT) стимулюють зростання; внутрішні (ендогенні) фактори (INT) обмежують військові витрати, а ідеологічні/ідентифікаційні фактори ($IDEO$) їх стабілізують.

Висновки. Результати проведеного дослідження дають змогу стверджувати, що попит на військові витрати Бразилії у 2022–2024 рр. визначався не класичною зовнішньою загрозою, а складною взаємодією трьох груп факторів: екзогенних (EXT), ендогенних економічних та інституційних (INT), а також ідеологічно-ідентифікаційних ($IDEO$). Найвищий вплив мав ідеологічний фактор ($\beta \approx 0.022$ у стандартизованій моделі), що відображає прагнення Бразилії до статусу глобального актора (G20, BRICS) та захисту суверенітету Амазонії. Зовнішні загрози (мультиполярність, регіональні ризики) діяли в якості каталізатора, тоді як внутрішні економічні обмеження стримували різке зростання військових витрат по відношенню до ВВП країни. Таким чином, в країнах, що не мають явних зовнішніх ворогів ключовим драйвером попиту на оборонні витрати стають ідеологічно-ідентифікаційні фактори. Запропонована трифакторна модель має високу пояснювальну силу ($R^2 > 0.99$), що засвідчує можливість її застосування до аналізу військових витрат інших держав Глобального Півдня (ПАР, Індонезія).

Таблиця 1 – Вихідні дані для побудови моделі попиту на військові витрати (нормалізовані для регресії, Бразилія, 2022–2024 рр.)

Рік	ME , млрд \$	ME , % ВВП	EXT (0–1)	ВВП, % зрост.	Інфл., %	Безроб. %	Лобі, коэф.
2022	20,54	1,07	0,40	2,9	5,8	7,9	0,60
2023	21,79	1,08	0,50	2,9	4,6	7,4	0,70
2024	20,95	1,02	0,60	1,8	4,2	6,2	0,80

Джерело: побудовано авторкою на основі даних [9; 10; 13; 16; 18; 22]

Перспективним напрямком майбутніх наукових досліджень може стати розробка економічної моделі з панельними даними для визначення питомої ваги зовнішньої невизначеності,

економічного циклу та ідеологічно-ідентифікаційних змінних (квантифікованих через контент-аналіз ключових політичних документів) у динаміці бразильських військових витрат.

References:

1. Altamirano, M., Berens, S., & Ley, S. (2024). Security or social spending? Perceptions of insecurity, victimization, and policy priorities in Mexico and Brazil. *Political Studies*, 72 (No. 1), pp. 134–157. DOI: <https://doi.org/10.1177/00323217221126688>
2. Amorim Neto, O., & Acácio, I. (2025). Presidential vulnerability and fluctuations in defense spending in Brazil (1946–2020). In *Presidentialism and civil-military relations: Brazil in comparative perspective* (pp. 209–247). Springer Nature Switzerland. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-23456-7_9
3. Bachtar, M., Ahmad, I., Sahabuddin, Z. A., & Trismadi, T. (2025). A comprehensive meta-analysis of determinants influencing military expenditure: New methodological insights and implications for defence budget allocation. *Statistics, Politics and Policy*, 16 (No. 1), pp. 87–103. DOI: <https://doi.org/10.1515/spp-2024-0008>
4. Chary, S., & Singh, N. (2024). On the role of military spending: An economic thought perspective. *Cogent Social Sciences*, 10 (No. 1), Article 2350837. DOI: <https://doi.org/10.1080/23311886.2024.2350837>
5. Cruz, V. W. D. (2024). *Implications of annual budgeting on the execution of Brazilian Navy investments*. Doctoral dissertation, Brazilian Naval War College.
6. da Silva, G. J. C., Pinto, V. H. S., & Correia, F. M. (2024). The new fiscal framework of the Brazilian economy: Theory, model, and empirical evidence of an (un)sustainable fiscal regime. Available at: https://www.anpec.org.br/encontro/2024/submissao/files_I/i4-ce2dac3cf63c9a7840b459572444528e.pdf
7. Furtado Rodrigues, K., & Pacheco Filho, C. E. R. (2025). New development: Assessing the influence of Brazil's public governance narrowness on the Brazilian Army. *Public Money & Management*, 45 (No. 1), pp. 87–91. DOI: <https://doi.org/10.1080/09540962.2024.2412345>
8. Gnanguènon, A., & Hofmann, S. C. (2024). Regional security cooperation. In *Handbook of regional cooperation and integration* (pp. 164–181). Edward Elgar Publishing. DOI: <https://doi.org/10.4337/9781800373730.00018>
9. Instituto Brasileiro de Geografia e Estatística. (n.d.). *Public finance*. Available at: <https://www.ibge.gov.br/estatisticas/economicas/financas-publicas.html>
10. International Monetary Fund. (n.d.). *Access to economic and financial data*. Available at: <https://data.imf.org/en>
11. Kalil, M., Braveboy-Wagner, J. A., & Barasuol, F. B. (2024). Brazil's uncertain rise: Ambitions and challenges. In *Diplomatic strategies of rising nations in the Global South: The search for leadership and influence* (pp. 31–64). Springer International Publishing. DOI: https://doi.org/10.1007/978-3-031-45651-0_3
12. Keohane, R. O. (2012). Twenty years of institutional liberalism. *International Relations*, 26 (No. 2), pp. 125–138. DOI: <https://doi.org/10.1177/0047117812438451>
13. Macrotrends. (n.d.). *Macrotrends – The premier research platform for long term investors*. Available at: <https://www.macrotrends.net/>
14. Peltier, H. (2025). The relationship between military spending & inequality: A review. *Daedalus*, 154 (No. 4), pp. 192–213. DOI: https://doi.org/10.1162/daed_a_02045
15. Rizzi, K. R., & Pinto, D. J. A. (2025). Reflections on Brazil and defense cooperation: Between advantages and challenges. *Austral: Brazilian Journal of Strategy & International Relations*, 14 (No. 27).
16. Statista. (n.d.). *Brazil – Statistics & facts*. Available at: <https://www.statista.com/topics/1537/brazil/>
17. Statsmodels Development Team. (n.d.). *statsmodels.regression.linear_model.OLS*. Available at: https://www.statsmodels.org/dev/generated/statsmodels.regression.linear_model.OLS.html
18. Stockholm International Peace Research Institute. (n.d.). *SIPRI arms transfers database*. Available at: <https://www.sipri.org/databases/armstransfers>
19. Stuenkel, O. (2022). *Strategic international threats surrounding Brazil*. Konrad Adenauer Stiftung. Available at: <https://www.kas.de/documents/252038/0/Brazil+Strategic+Threats.pdf>
20. Wang, M. (2025). Misalignment of interests and threat perceptions: A dynamic study of NATO defense contributions. *Defence and Peace Economics*. Advance online publication. DOI: <https://doi.org/10.1080/10242694.2025.2301234>
21. Waltz, K. N. (2014). Realist thought and neorealist theory. In C. Elman & M. F. Elman (Eds.), *The realism reader* (pp. 124–128). Routledge.
22. World Bank. (n.d.). *World Bank open data*. Available at: <https://data.worldbank.org/>

Стаття надійшла до редакції 12.12.2025